

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa

Bloema, K.P.

Citation

Bloema, K. P. (1979). Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa. *Acta Politica*, 14: 1979(3), 415-416. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451989>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451989>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

dimensies? Vragen dunkt me die misschien goed zijn voor juridische haarklove-rijen (dat blijkt dan ook), maar die uit theoretisch oogpunt toch weinig betekenis hebben. Dat geldt ook voor de afbakening naar tijd van de westerse staten-systemen. 'The simplest speculation about the origins of the Western states-system is about the question as to when it can be deemed to have come into existence' (p. 110). Dat kan inderdaad de meest simpele speculatie zijn, maar zo'n wanneer-vraag werpt op zich weinig licht op de toch veel intrigerender waarom-vraag die de auteur echter niet stelt.

Wight wenst, anders dan menig vakgenoot, de Vrede van Münster en Osnabrück (1648) niet als begindatum van het westerse systeem te beschouwen. 'At Westphalia the states-system does not come into existence: it comes of age' (p. 152) meent hij. Volgens hem komt het moderne staten-systeem al aan het eind van de 15-de eeuw tot ontwikkeling; voor die tijd bestond er in Europa een door de kerk gedomineerd christelijk gemenebest. Wight draagt ongetwijfeld sterke argumenten aan voor de keuze van deze begindatum, maar ook zijn incisie blijft onbevredigend. Vormt de Honderdjarige Oorlog tussen de twee belangrijkste leden van het christelijk gemenebest niet een even markant inter-statelijk conflict als de latere oorlogen in het moderne systeem? Wight leunt te veel op de formele criteria uit de klassieke politieke en juridische literatuur, en ziet bijgevolg over het hoofd dat de vorming van staten en staten-systeem een continu, zich over eeuwen uitstrekkend, ontwikkelingsproces is zonder duidelijke begin- of eindjaartallen. En, als hij een wat minder formalistisch perspectief had gekozen dan had hij kunnen inzien dat de relatief gepacificeerde staten zelf de uitkomsten vormen van internationale conflicten, en dat er dus wel degelijk een zekere vooruitgang valt waar te nemen in het internationale milieu.

Het zal duidelijk zijn geworden: de kracht van Martin Wight schuilt niet in zijn theoretisch vernuft, maar in zijn opleiding als historicus. Zijn boeken vormen een leerzame en gedegen kennisbron voor diplomatieke verwickelingen uit het verleden. In het onderwijs kunnen ze vermoedelijk goede diensten bewijzen naast werken van meer theoretische aard.

Alfred Pijpers

Noten

1. Herbert Butterfield, Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations*, London 1966, p. 12.
2. F. S. Northedge, 'Transnationalism: the American Illusion', *Millenium*, Vol. V, no. 1 (1976), pp. 21-27.
3. Marting Wight, 'Why is there no International Theory?', in *Diplomatic Investigations*, pp. 33, 34.
4. Hedley Bull, 'Martin Wight and the Theory of International Relations', *British Journal of International Studies*, Vol. II, no. 2 (1976), p. 104.
5. Zie Hedley Bull, *ibid.* Voorts Brian Porter, 'Patterns of Thought and Practice: Martin Wight's 'International Theory'', in: Michael Donelan (ed.), *The Reason of States*, London 1978, pp. 64-74.
6. Martin Wight, *op. cit.*, p. 20.

Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa, uitgave nr. 115 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag 1976.

Over de Slotacte van Helsinki is reeds zeer veel geschreven. Terecht, omdat met dit document een poging is gedaan om een aantal regelingen vast te leggen ten aanzien van de verhoudingen in Europa, een werelddeel dat — zoals bekend — vol spanningen en tegenstellingen zit die mogelijkheden inhouden voor conflictsituaties en voor gewapend optreden.

Naast de vele artikelen, brochures en boeken die zijn geschreven over de 'CVSE' (Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa) heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken het nuttig geacht een uitgave te doen verschijnen waarin uitvoerig wordt ingegaan op het verloop van de conferentie en op haar resultaten. In een voorwoord geeft de toenmalige minister van der Stoel twee redenen aan voor het publiceren van dit 444 bladzijden tellende boek, namelijk ten eerste om de ruime ervaringen die bij de onderhandelingen zijn opgedaan te verspreiden onder een grotere kring van belangstellenden, en ten tweede om uitleg en commentaar te geven op de Slotacte.

Aan insiders is bekend dat dit boek goeddeels is geschreven door dr. N. H. Biegan, ambtenaar bij Buitenlandse Zaken, thans werkzaam in Brussel, die nauw betrokken is geweest bij alle discussies rondom het tot stand komen van de Slotacte. Het boek is dan ook een uiterst deskundige en zakelijke beschrijving van het verloop van de onderhandelingen, terwijl ook de commentaren zeer evenwichtig en 'to-the-point' zijn. Aldus kan over deze uitgave van Buitenlandse Zaken worden gesproken als een standaardwerk of handleiding, welke een ieder die zich wil verdiepen in CVSE-aangelegenheden bij de hand dient te hebben.

In het voorwoord schrijft Van der Stoel dat hij van mening is dat bij de Oost-West verhoudingen een zekere mate van verdraagzaamheid in acht zal moeten worden genomen, 'ook op ideologisch gebied'. Willen wij de ontspanning bevorderen dan zullen wij moeten streven naar gerechtigheid en naar wederzijdse openheid, welke uitgangspunten onontbeerlijk zijn voor een harmonische ontwikkeling van de internationale verhoudingen.

Het boek geeft een overzicht van de voorgeschiedenis van CVSE die eigenlijk begint in 1954 met een voorstel van Molotov, de Russische minister van Buitenlandse Zaken. Dan volgen de voorbereidende besprekingen, afgekort tot MPT (Multilateral Preparatory Talks) in 1972 en 1973, resulterend in een afspraak voor een conferentie in drie fasen: Helsinki - Geneve - Helsinki.

De inhoudelijk belangrijkste fase werd gevormd door de onderhandelingen van de deskundigen in Geneve van september 1973 tot zomer 1975, waarna de laatste fase slechts enkele dagen duurde en bestond uit het ondertekenen van de Slotakte door alle staatshoofden of regeringsleiders persoonlijk, en de daarbij behorende redevoeringen.

Bijzondere aandacht verdienen de twee laatste hoofdstukken, welke handelen over de toepassing van de Slotakte en de analyse ervan. Deze hoofdstukken verschaffen veel zakelijke informatie maar onthouden zich van politiserende commentaren (hetgeen in een officiële uitgave van de overheid mag worden verwacht). Een uitgebreide verhandeling over bijvoorbeeld de politieke betekenis van de opname van de mensenrechten in de slotakte treft men niet aan.

In de uitgebreide bijlagen (259 blz.) vindt men het meest relevante documentatie-

materiaal. De redevoeringen van alle ondertekenaars zijn niet opgenomen, behalve die van de Nederlandse minister-president Den Uyl, en een passage uit de rede van de voorzitter van de Raad van de EEG.

Diegenen die zich nog uitgebreider willen verdiepen in de politieke sfeer van het begin van de 70er jaren, die een hoogtepunt waren in het ontspanningsdenken, zouden zich nog eens op de hoogte kunnen stellen van de teksten van de redevoeringen van de voornaamste regeringsleiders, met name van de Amerikaanse en Russische ondertekenaars Ford en Breznev, terwijl ook talloze krantencommentaren uit de periode van de ondertekening van de Slotakte op 1 aug. 1975 een belangrijke informatiebron vormen voor het politieke klimaat ten tijde van 'Helsinki'.

K. P. Bloema

Martin Berger, *Engels, Armies, And Revolution. The Revolutionary Tactics of Classical Marxism*. Hambden: The Shoe String Press, 1977, 239 blz.

Though all the wits of all the ages should meet together and combine and transmit their labours, yet will no great progress be made in science by means of anticipations; because radical errors in the first concoction of the mind are not to be cured by the excellence of functions and remedies subsequent.

Francis Bacon, Aforisme XXX uit *Novum Organum*

De slimheid van de revolutie gaat de wijsheid van Engels en Marx ver te boven. Deze variant op de bekende uitspraak van Proudhon — de slimheid van het lot gaat de behoedzaamheid van de staatsman ver te boven — zou een toepasselijke titel zijn geweest voor Berger's boek. In een vlot geschreven en grondig gedocumenteerd betoog toont Berger namelijk aan dat Engels en Marx als regel de plank missloegen bij het interpreteren en beoordelen van het collectieve geweld van hun tijd. In hun beschouwingen treft men volgens de auteur evenmin een consistent antwoord aan op de vraag wat te doen teneinde het uitbreken van de verwachte revolutie te laten plaatsvinden. Uiteenlopende beantwoording van deze vraag leidde na het ineenstorten van de revolutionaire bewegingen van 1848-49 tot factiestrijd in de Communistenbond. Engels — die aan de revolutionaire strijd in Baden had deelgenomen — legde sindsdien grote belangstelling aan de dag voor militaire aangelegenheden. Daadwerkelijk militair optreden zou na de Badencampagne echter beperkt blijven tot Engels' vossejacht te paard en diens cultivering van een militair voorkomen. De directe aanleiding voor de militaire studies van Engels was de bovengenoemde factiestrijd in de Communistenbond. Theoretisch was de functie van geweld in de revolutionaire strijd de inzet van het debat. Feitelijk ging het om de bestrijding van de militair-putschistische factie onder leiding van Willich, een Duits Blanquist. Terwijl Auguste Blanqui zelf in de kerker van een Franse gevangenis zuchtte, en zodoende geen bedreiging van de positie van Marx en Engels in de Bond was, hield het ijveren van Willich om door middel van een putsch de revolutie als nog te redden, wel een uitdaging in. Engels wilde in het debat met de militaire factie beslagen ten ijs komen:

'We shall show these gentlemen what 'das Zivil' means. All this business convinces me that I can do nothing more worthwhile than to advance my military studies, so that at least one 'civilian' will be able to compete in matters of theory. At any rate I'll get far enough that such asses will not be able to look down on me'.

Nadat de strijd tegen de Willich-factie in de vergetelheid was geraakt, ontwikkelde Engels zich tot een gerespecteerd publicist op militair gebied met toegang tot de hoogste militaire kringen in Duitsland en Engeland. Majoor Otto Wachs van de Duitse generale staf kon spreken van 'mijn vriend Friedrich Engels'. Engels sloot zich in zijn militaire studies dan ook aan bij het in die tijd gangbare militaire stafdenken. Van huidige revolutionaire opvattingen als zou de guerrillaoorlog de weg bij uitstek naar revolutie zijn blijkt in zijn denken niets. Voor Engels is de guerrilla op zijn best een ondersteuning van de operaties van het geregelde leger, geen substituuut hiervoor. Naast de staatsgreep (putsch) snijdt Engels dus ook de guerrilla-weg naar revolutie af. Deze achtergronden van de belangstelling van Engels voor militaire zaken, bespreekt Berger in deel I van zijn boek. In deel II van het boek worden de opvattingen van Engels over een mogelijke samenhang tussen oorlog en revolutie uit de doeken gedaan. In deel III tenslotte wordt de theorie van Engels over het verdwijnend leger aan de orde gesteld. In deel II ordent de auteur de stof met behulp van wat hij noemt 'modellen'. Het gaat hierom leidende ideeën die Engels gebruikte bij het waarderen van het nut van oorlogvoering voor revolutie.

1) Het 1793-model, voor de gebeurtenissen uit 1848-49. Volgens dit model versterken oorlogvoering en revolutie elkaar. De algemene gedachte is dat oorlogvoering zich uiteindelijk onttrekt aan doelbewuste regulering door de oorlogvoerende staten. Dit zou o.a. hieruit blijken dat de leiders van een oorlogvoerende staat die een revolutionaire, of zelfs maar progressieve beweging herbergt, op de duur genoopt zouden worden over te gaan op een revolutionaire volksoorlog, op straffe van een militaire nederlaag. Revolutie levert de stootkracht voor de oorlog, oorlog wordt de drager van de revolutie. Binnen het algemene kader van pro-Duitse sentimenten (de arbeidersbeweging), Russofobie (de volgens velen ook nu nog actuele slagzin: wees Russisch of vrij, stamt af van Engels), en anti-Bonapartisme, hanteerde Engels het 1793-model als waarderingsschema en interpretatiekader voor de woelingen van 1848-49. Zelfs de oorlog tegen de Denen werd als voorloper van een wereldoorlog gezien, waarin Duitsland zou radicaliseren in de strijd tegen reactionaire grootmachten. De ineenstorting van de revolutionaire beweging bracht Engels er toe het 1793-model bij te zetten op het kerkhof der illusies. Sindsdien verstoren revoluties de militaire discipline en scheppen wanorde, waardoor reactionaire krachten de kans krijgen hun slag te slaan. De analyse van de Krimoorlog en de Italiaanse oorlog dragen bij tot de ontgoocheling. Zo nu en dan herleefde het 1793-model toch weer enigszins. Zo schreef Engels in mei 1859 aan Lassale:

'In general world events seem to be taking quite a favorable turn. A better basis for a thoroughgoing German revolution than a Franco-Russian alliance is hard to imagine. We Germans must have the water up to our necks before we are *en masse* consumed by the *furor teutonicus*; and this time the danger of drowning seems near enough'.

Het 1793-model werd echter niet volledig tot nieuw leven gebracht. Het ongeclausuleerde geloof in de onoverwinnelijkheid van de revolutionaire volksoorlog was verdwenen. Hiervoor in de plaats trad de verwachting van revolutionaire besmetting.

2. Het 1917-model, voor de Krimoorlog, de Italiaanse oorlog en andere oorlogen. Dit model houdt in dat de escalatie en uitputting die een grote oorlog teweegbrengt tot revolutie leiden. Dit model eist dus noch revolutionaire onoverwinnelijkheid, noch besmetting als voorwaarden voor revolutionair succes. De Krimoorlog werd volgens Engels dan ook halfhartig gevoerd door de Engelsen, en de Tsaar